

4

Een noodlottig verkeersongeval: een omgekeerde wereld

Vina Wijkhuijs, Antoinette Gelton, Mariëtte van Dalen

4.1 Inleiding

In april 2019 deden zich op de Nederlandse autosnelwegen twee noodlottige verkeersongevallen voor die sterke, maar tegelijk ook toevallige, overeenkomsten vertoonden. In beide gevallen was er sprake van een eenzijdig auto-ongeluk: bij het ongeval waren geen andere voertuigen betrokken. Ook kwamen in beide gevallen vier jonge mannen om het leven en waren de slachtoffers van Turkse herkomst. Het meest opmerkelijke echter – en dat is waar in dit hoofdstuk de aandacht naar zal uitgaan – is dat de nasleep van beide ongevallen duidelijk verschilde.

Na een fataal verkeersongeval verlenen hulpdiensten en, als dat nodig is, ook de gemeente nazorg aan de nabestaanden. Het streven daarbij is om maatwerk te verlenen. De vraag is wat maatwerk in een specifiek geval betekent en met zich meebrengt. Het dilemma dat in dit hoofdstuk centraal staat, is in hoeverre en op welke manier ruimte te laten aan de wensen van de nabestaanden? Om licht te werpen op deze vraag zal na het feitenrelaas, waarin de twee verkeersongevallen kort worden beschreven, de aandacht vooral uitgaan naar het ongeval dat zich op 24 april 2019 voordeed op de A12 richting Den Haag. Het hoofdstuk is gebaseerd op berichten in de media en een interne evaluatie van Veiligheidsregio Haaglanden.

4.2 Feitenrelaas

Ongeval op de A1 (richting Apeldoorn)

In de vroege ochtend van maandag 22 april 2019 komen vier jonge mannen bij een auto-ongeluk om het leven. Het ongeval vindt rond 06.00 uur plaats op de A1 richting Apeldoorn, ter hoogte van Deventer.

‘Het voertuig raakte van de weg en botste in de berm op de metalen constructie waar matrixborden aan hangen. Het voertuig vloog vervolgens in brand’, aldus de eerste mediaberichten.¹

De weg richting Apeldoorn wordt voor enige tijd afgezet voor politie-onderzoek.

Flink ongeval op de #A1 bij Deventer. De rijbaan is dicht vanaf Deventer-Oost. Verkeer richting Apeldoorn/Arnhem volg U-27.

Rijkswaterstaat Verkeersinformatie @RWSVerkeersinfo

1 *De Stentor*, 22 april 2019. Regio Deventer: Doden door ongeval op A1 bij Deventer zijn vier jonge mannen. Op 4 september 2020 ontleend aan www.destentor.nl/deventer/doden-door-ongeluk-op-a1-bij-deventer-zijn-vier-jonge-mannen-ad76bd35.

Na verloop van tijd wordt over de identiteit van de slachtoffers meer bekend. De jonge mannen, in de leeftijd van 22 tot 25 jaar, kwamen alle vier uit Apeldoorn. Twee van hen waren lid van de voetbalclub Colombia.² Een aantal uren na het ongeval organiseert deze voetbalclub een besloten bijeenkomst. Op het aanbod van de geneeskundige hulpverleningsorganisatie in de regio (GHOR) om hierbij ondersteuning te verlenen, wordt niet ingegaan; de voorzitter van Colombia acht dit niet nodig. Hij wil tijdens de bijeenkomst eerst inventariseren wie behoefte heeft aan nazorg.

Diezelfde dag wordt een geneeskundig hulpverlener (*rapid responder*) opgeroepen om zich te begeven naar de straat waar een van de overledenen woonde. Bij aankomst blijken zo'n honderdvijftig mensen zich daar te hebben verzameld. Een familielid van de overledene is onwel geworden door emoties en wordt ter plaatste behandeld.

In de dagen na het ongeval onderhoudt de gemeente Apeldoorn contact met de families van de overledenen en met voetbalclub Colombia. De gemeente wijst hen op de mogelijkheid een beroep te doen op psychosociale nazorg, maar de nabestaanden geven aan hiervan geen gebruik te willen maken en het verwerkingsproces in eigen kring op te pakken. Twee dagen na het ongeval vindt bij voetbalclub Colombia een grote herdenkingsbijeenkomst plaats waarbij ongeveer vijfhonderd mensen aanwezig zijn. Op het aanbod van instanties (GHOR en Slachtofferhulp) om hierbij ondersteuning te bieden, wordt ook nu niet ingegaan.

Ongeval op de A12 (richting Den Haag)

Slechts enkele dagen na het noodlottige ongeval op de A1 vindt een vergelijkbaar ongeval plaats op de A12 richting Den Haag. In de nacht van dinsdag op woensdag 24 april 2019 komen wederom vier jonge mannen bij een eenzijdig auto-ongeluk om het leven. De auto waarin zij zaten, belandt rond 01.00 uur ter hoogte van het Prins Clausplein tegen een matrixkolom die tussen de vangrail en de geluidswand staat. Bij het ongeval komen een aanstaande bruidegom (26 jaar), twee jongere broers van de aanstaande bruid (16 en 21 jaar) en hun neef (18 jaar)

2 *De Stentor*, 23 april 2019. Regio Apeldoorn: 'Vier dodelijke slachtoffers ongeval A1 komen uit Apeldoorn'. Op 4 september 2020 ontleend aan www.destentor.nl/apeldoorn/vier-dodelijke-slachtoffers-ongeval-a1-komen-uit-apeldoorn~a385f8be.

om het leven.³ Zij kwamen die avond terug van een hennafeest, een ceremonie die in de Turkse gemeenschap plaatsvindt voorafgaand aan een bruiloft.⁴

De officier van dienst (OvD) van de GHOR die na het ongeval gealarmeerd wordt, spoedt zich ter plaatse. De snelweg richting Den Haag is op dat moment reeds afgesloten voor verkeer. Omdat op de rijbaan een kinderzitje is aangetroffen dat mogelijk uit de auto afkomstig is, wordt er rekening mee gehouden dat er nog een vijfde inzittende was. Met de inzet van een politiehelikopter wordt de locatie van het ongeval verkend.

De #A12 richting Den Haag is dicht bij het Pr. Clausplein door een ongeval. Voorlopig omrijden via de #N11 dus.

Rijkswaterstaat Verkeersinformatie @RWSVerkeersinfo

Ongeveer een uur na het ongeval arriveren familieleden van de slachtoffers ter plaatse, deels via de tegenoverliggende rijbaan die op dat moment nog voor verkeer open is. Er ontstaat enig tumult en omdat mogelijk meer familieleden naar de plaats van het ongeval onderweg

- 3 *Algemeen Dagblad*, 18 april 2020. Regio Den Haag: 'Busra (23) verloor haar verloofde, broertjes en neef bij een auto-ongeluk: "De emotie geluk, die ken ik niet meer"'. Op 4 september 2020 ontleend aan www.ad.nl/den-haag/busra-23-verloor-haar-verloofde-broertjes-en-neef-bij-een-auto-ongeluk-de-emotie-geluk-die-ken-ik-niet-meer-a362e7bd.
- 4 Het hennafeest is een ceremonie voor de bruid dat enkele dagen voorafgaand aan de bruiloft plaatsvindt met voornamelijk vrouwelijke familieleden, maar waarbij ook de bruidegom af en toe verschijnt. Het hennafeest wordt in de regel in het ouderlijkhuys van de bruid gevierd, al wordt soms een zaal afgehuurd waar enkele honderden mensen terecht kunnen.

zijn, besluiten de OvD's van de betrokken hulpdiensten om de A12 volledig af te sluiten. Voor de nabestaanden van de slachtoffers wordt op het politiebureau in Leidschendam-Voorburg een opvanglocatie ingericht. Om 02.30 uur wordt een ambulance opgeroepen om naar de opvanglocatie te gaan, waar de emoties hoog zijn opgelopen. Rond 03.00 uur wordt om assistentie gevraagd.

Om 06.30 uur wordt de A12 weer vrijgegeven. Gedurende de dag worden regelmatig ambulances opgeroepen vanwege onwelwordingen van rouwende mensen die bijeenkomen in een Turks cultureel centrum aan de Kempstraat in Den Haag. Burgemeester Krikke brengt er die middag een bezoek om haar medeleven te betuigen:⁵

'Wat een ongelooflijk drama. De levens van vier jonge mensen in één klap beëindigd. Hun families, vrienden en dierbaren in groot verdriet achterlatend. (...) Ik zag zoveel ontredde om me heen. Dat greep me zeer aan.'

Op vrijdag 26 april vindt voor drie van de vier slachtoffers een uitvaartdienst plaats die door enkele honderden mensen wordt bijgewoond. De gemeente Den Haag heeft in de nabijheid een opvanglocatie ingericht voor het geval mensen overmand worden door emoties en onwel worden. In de opvanglocatie zijn zowel psychosociale hulpverleners van de GDD als een noodhulpteam van het Rode Kruis aanwezig. Ook staat er een ambulance gereed. Uiteindelijk is, in een tijdsbestek van 36 uur na het ongeval, in totaal negentien keer een ambulance ingezet.

4.3 Ruimte laten en grenzen stellen

De overeenkomsten tussen de twee ongevallen zijn even duidelijk als het verschil in de nasleep ervan. Na het ongeval bij Deventer werd slechts een enkele keer een beroep op geneeskundige hulpverlening gedaan en was bij de organisatie van de herdenkingsbijeenkomst geen ondersteuning vanuit de veiligheidsregio nodig. Na het ongeval op de

5 PZC, 25 april 2019. Algemeen: 'Emoties en medeleven na ongelooflijk drama op A12.' Op 4 september 2020 ontleend aan www.pzc.nl/binnenland/emoties-en-medeleven-na-ongelooflijk-drama-op-a12~a51a3d7b.

A12 zijn verschillende keren ambulances ingezet, vanwege onwelwordingen onder nabestaanden en had de gemeente om die reden vlak bij de locatie waar de herdenkingsbijeenkomst plaatsvond, een opvanglocatie ingericht.

Na beide ongevallen was er voorafgaand aan de herdenkingsbijeenkomst contact met de organisatoren om waar nodig ondersteuning te bieden. In het verlenen van nazorg aan getroffen en geldt als algemeen uitgangspunt dat als de overheid bevolkingszorg moet leveren die niet is voorbereid, deze zorg op basis van veerkracht en improvisatie wordt geleverd (zie Veiligheidsberaad, 2014, p. 29). De vraag is in hoeverre in zo'n geval ruimte kan worden gelaten aan de wensen van de getroffen. Bij psychosociale ondersteuning na een ingrijpende gebeurtenis gaat het om 'ontzorgen', zo luidt het adagium (Jong, Dückers & Strating, 2018). Betekent dit dat altijd aan de wensen van de getroffen moet worden voldaan? Of zijn daaraan grenzen te stellen, omdat nu eenmaal ook de hulpverleningscapaciteit zijn grenzen kent? Hoe is Veiligheidsregio Haaglanden na het ongeval op de A12 met dit vraagstuk omgegaan?

4.4 Analyse

4.4.1 *De nasleep van verkeersongevallen*

Op de nazorg na verkeersongevallen is ook in eerdere jaarboeken ingegaan. Voorbeelden zijn het auto-ongeluk in Almelo waarbij twee auto's te water raakten en zes dodelijke slachtoffers te betreuren waren (Dücker, Holsappel & Kleber, 2013), het busongeval in Zwitserland met Belgische en Nederlandse schoolkinderen (Wijkhuijs, 2013), de kettingbotsing in dichte mist die op Prinsjesdag 2014 plaatsvond op de A58 (Van Hoorn & Zuidijk, 2015) en het Stintongeluk in Oss (Domrose & Van Duin, 2019).

Na het ongeval in Almelo dat relatief veel media-aandacht kreeg, was voor instanties de vraag hoe in de ondersteuning van de getroffen families een balans te vinden tussen enerzijds het tonen van betrokkenheid en anderzijds het bewaren van gepaste afstand. Moest bijvoorbeeld op het gemeentehuis een condoleanceregister worden geopend? Na het busongeval in Zwitserland waarbij 22 kinderen en 6 volwasse-

nen omkwamen, twijfelde de burgemeester van de Belgische gemeente Lommel geen moment om met de ouders van de kinderen die bij het ongeval waren omgekomen of gewond raakten, naar Zwitserland af te reizen. Zijn rol in het beleidsteam werd voor zolang waargenomen door de locoburgemeester; onderling hadden zij frequent contact.

Ook na het mistongeval op de A58 moest worden geïmproviseerd. Niet alleen door de hulpdiensten ter plaatse, maar ook in de verdere afwikkeling. Er werd opgeschaald naar GRIP-4, mede vanwege de verwachte effecten van het langdurig afsluiten van de A58, waarbij de burgemeesters van Middelburg en Goes richting getroffen en hun rol van burgervader vervulden. Het strafrechtelijk onderzoek naar de toedracht van de kettingbotsing nam een halfjaar in beslag. De onderzoeksbevindingen brachten het OM uiteindelijk tot de conclusie dat de weersomstandigheden zodanig waren, dat er sprake was van overmacht. Dat was ook het geval bij het fatale Stintongeluk in Oss. Door velen werd nadien aan de nabestaanden en direct betrokkenen medeleven betuigd. In het hoofdstuk dat in het jaarboek 2018 aan deze casus is gewijd, wordt ingegaan op een aantal 'kleinere' dilemma's waarvoor de burgemeester van Oss zich gesteld zag. Moest bijvoorbeeld het vijftigjarig jubileum van het theater in Oss wel worden gevierd?

In vergelijking met de hierboven genoemde casus was de omvang van het ongeval dat plaatsvond op de A12 beperkt: er was slechts één auto bij betrokken. Wel kwamen bij het ongeval vier jonge mannen om het leven. 'Het waren bekende jongens in de Turkse gemeenschap. Iedereen kende ze wel', aldus Tahsin Cetinkaya, voorzitter van de Turks-Islamitisch Culturele Stichting en gemeenteraadslid in Den Haag.⁶ Hetzelfde geldt voor het ongeval dat twee dagen eerder plaatsvond op de A1. Twee mannen die bij dat ongeluk omkwamen, waren lid geweest van een Turkse voetbalclub en speelden nadien bij Colombia. Toch verschilde de nasleep van beide ongelukken in de mate waarin een beroep op ondersteuning vanuit de overheid werd gedaan. Wat verklaart dit verschil?

6 PZC, 24 april 2019. Nieuws: 'Bruidegom en aanstaande zwagers omgekomen bij ongeluk A12, Turkse gemeenschap in diepe rouw'. Op 4 september 2020 ontleend aan www.pzc.nl/binnenland/bruidegom-en-aanstaande-zwagers-omgekomen-bij-ongeluk-a12-turkse-gemeenschap-in-diepe-rouw-35a3c6c1.

4.4.2 *Het ongeval op de A12*

Gebruik sociale media-applicaties

Na een verkeersongeval neemt doorgaans de politie contact op met de nabestaanden en staan familierechercheurs hen bij. Na het ongeval op de A12 arriveerden familieleden van de slachtoffers al binnen een uur nadat het ongeval had plaatsgevonden op de ongevalslocatie. Op dat moment vond daar nog onderzoek plaats naar de toedracht van het ongeval en waren hulpdiensten bezig met het opruimen van de ravage. De OvD's werden dan ook door de komst van de familieleden verrast. Volgens informatie van de politie zou een van de slachtoffers via zijn smartphone zijn locatie hebben gedeeld, wat zou verklaren waarom familieleden al binnen zo'n korte tijd ter plaatse waren. Uiteraard bemoeilijkte dat de werkzaamheden van de hulpdiensten. Besloten werd om de nabestaanden op te vangen op een nabijgelegen politiebureau. Onder degenen die daar bijeenkwamen, liepen de emoties zo hoog op, dat ambulances werden opgeroepen ter plaatse te gaan. De aanstaande bruid deed in een interview in het *Algemeen Dagblad* een jaar na dato haar verhaal.

Het was een prachtige dag geweest: 'een feest met al mijn dierbaren om me heen'. Aan het einde van de dag was ze moe, dus toen de jongens haar vroegen of ze mee wilde om in Den Haag nog een drankje te doen, sloeg ze dat af. Een kwartier nadat ze vertrokken waren, kreeg ze een onrustig gevoel. Ze belde haar broer, maar kreeg geen gehoor. Ook de anderen namen niet op. Ze belde haar nichtje, die op het idee kwam om via Findmyiphone de telefoon van haar aanstaande te traceren. Het signaal gaf aan dat de auto stilstond op de A12. Allebei stapten ze in hun auto: haar nichtje vanuit Den Haag, zij vanuit Zoetermeer.

'Daar aangekomen was de plek afgesloten en zag ik witte doeken. Ik duwde iedereen weg en kon alleen maar schreeuwen: zijn ze dood? Zijn ze dood? Uiteindelijk ben ik opgetild, in een politiewagen gezet en naar het bureau gereden. Antwoorden kreeg ik niet. Dat duurde een hele tijd. Ik zat maar op dat bureau en er kwamen telkens familieleden bij.'⁷

7 Zie voetnoot 3.

Op een gegeven moment kwamen ook haar moeder en tante binnen; beiden riepen om hun zoon. Toen hen duidelijk werd dat hun zoons waren omgekomen, vielen ze allebei flauw.

‘Familieleden om me heen schreeuwden. Gaven over op de grond. Mijn moeder rende in paniek de straat op. En ik? Ik had het benauwd en was in shock.’⁸

Dat door het gebruik van sociale media-applicaties de familieleden al zo snel van het dodelijke ongeval op de hoogte raakten, nog voordat hulpdiensten hen van het ongeval op de hoogte hadden kunnen stellen, verklaart mede het beroep dat op ondersteuning werd gedaan. Nog diezelfde nacht werd een aanzienlijke groep nabestaanden opgevangen op een politiebureau.

Geen bruiloft maar een begrafenis

Binnen de Turkse gemeenschap wordt rouw intens beleefd; in plaats van zich groot te houden, worden emoties ten volle geuit. Een dienstdoende functionaris van de GHOR was uit een eerdere situatie hiermee bekend geraakt en schatte in dat ook in de dagen na het ongeval een groot appel op de ambulancecapaciteit zou worden gedaan. In de rouwverwerking speelde bovendien mee dat een van de slachtoffers binnen enkele dagen in het huwelijk zou treden. Op de avond van het ongeval was het hennafeest gevierd. Uit het buitenland waren familieleden overgekomen; ze hadden zich verheugd op een groot feest. In plaats van een bruiloft moest nu een begrafenis worden georganiseerd.

Zoals binnen de Turkse gemeenschap gebruikelijk is, werd de uitvaart geregeld door een goede bekende van de directe familie, in dit geval een neef. Voor de hulpdiensten was hij de contactpersoon met wie afstemming plaatsvond over de herdenkingsbijeenkomst. Gezien de omstandigheden werd deze bijeenkomst door de hulpdiensten beschouwd als ware het een evenement. Aan de familie werd de ruimte gelaten een grote bijeenkomst te organiseren, maar om onwelwordingen te voorkomen zou de locatie wel geschikt moeten zijn voor een grote groep mensen; er werden zo’n duizend personen verwacht. De locatie die de familie aanvankelijk op het oog had, werd om die reden

8 Zie voetnoot 3.

ongeschikt geacht en dus moest in allerijl een andere locatie worden gezocht, want de uitvaart zou (volgens islamitisch gebruik) al binnen twee dagen plaatsvinden. Een andere voorwaarde was dat de locatie goed bereikbaar (en dus bij voorkeur niet in de binnenstad gelegen) zou moeten zijn. Een grote opkomst of rouwstoet kon immers tot verkeersopstoppingen leiden, wat extra inzet van de politie zou vergen.

Aldus organiseerde de familie in goed overleg met de hulpdiensten in korte tijd de herdenkingsbijeenkomst. Om het verkeer in goede banen te leiden, werden verkeersregelaars ingezet en ook werd psychosociale hulp geboden, waar meerdere personen een beroep op hebben gedaan. Zonder afstemming vooraf was die ondersteuning waarschijnlijk ook nodig geweest, maar in dat geval zou de herdenkingsbijeenkomst mogelijk tot verkeershinder en verstoring van de reguliere ambulancezorg hebben geleid.⁹

4.5 Afronding

Verkeersongevallen doen zich helaas met enige regelmaat voor en geregeld zijn daarbij dodelijke slachtoffers te betreuren. Het aantal verkeersdoden vertoont sinds het jaar 2000 weliswaar een dalende trend, maar het aantal mensen in de leeftijd van 20 tot 40 jaar dat in het verkeer omkwam, nam recent toe van 147 in 2018 naar 183 in 2019; een stijging van 24 procent. De grootste toename was zichtbaar bij inzittenden van personenauto's (van 80 in 2018 naar 93 in 2019), motorrijders (van 24 in 2018 naar 32 in 2019) en bromfietzers (van 3 in 2018 naar 11 in 2019).¹⁰

Welke ondersteuning na een fataal verkeersongeval vanuit de overheid nodig is, hangt sterk af van de context. Zelfs de nasleep van twee nagenoeg identieke verkeersongevallen kan verschillen. Na het ongeval op de A1 deden de nabestaanden geen beroep op hulpverlening; voor de verwerking van het ongeval vonden zij steun in eigen kring. De herdenkingsbijeenkomst werd vrijwel zonder inmenging van bui-

9 De eerste dag na het ongeval deden de vele meldingen vanwege onwelwordingen de druk op de ambulancezorg sterk toenemen.

10 CBS, 15 april 2020. Nieuws: 'Meer twintigers en dertigers omgekomen in verkeer in 2019'. Op 4 september 2020 ontleend aan www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2020/16/meer-twintigers-en-dertigers-omgekomen-in-verkeer-in-2019.

tenaf georganiseerd door de voetbalclub waar twee van de overledenen speelden. Na het ongeval op de A12 was het een ander verhaal. Wat daarbij meespeelde, was dat er een bruiloft op handen was en een grote schare familieleden en vrienden ontsteld was door wat er was gebeurd. Het ongeval kreeg mede daardoor naar verhouding veel aandacht in de (regionale) media. Verkeersongevallen kunnen hulpdiensten en bestuurders zo voor onverwachte vragen stellen, afhankelijk van de omstandigheden waaronder het ongeval plaatsvond en de media-aandacht die het krijgt. Sommigen noemen dat de ‘pleuris-factor’,¹¹ al is dat voor dodelijke ongevallen een wat oneerbiedige term. De burgemeesters van Lommel en Oss zullen immers nooit hebben gewenst dat zij vanwege een dramatisch verkeersongeval in de belangstelling zouden komen.

Het Haagse gemeenteraadslid Cetinkaya bedankte na afloop van de uitvaart de hulpdiensten voor hun inzet:¹²

‘Laatste eer bewezen. Twee dagen lang hebben de hulpdiensten onwijs hun best gedaan om alles vlekkeloos te laten verlopen. Prima werk verricht. Bedankt.’

Het gemeenteraadslid was een van de personen die zijn hulp had aangeboden bij de organisatie van de herdenkingsbijeenkomst, wat ten onrechte de suggestie wekte dat de gemeente Den Haag de organisatie op zich nam. Na een dodelijk verkeersongeval heeft de overheid in de dagen voorafgaand aan de begrafenis of crematie slechts een faciliterende rol. Daarbij werd in dit geval ruimte gelaten aan de wensen van de nabestaanden, maar werden daaraan ook grenzen gesteld, om zowel de herdenkingsbijeenkomst als de reguliere processen ordentelijk te laten verlopen. Daarmee is de aanpak van de nazorg na het verkeersongeval op de A12 maatwerk geweest.

11 Zie hierover bijvoorbeeld Sprick, Van Eeden & Thiessen (2013), die de Wet van Pleuris toepassen op het scheepsongeval met de Baltic Ace.

12 Bron: <https://mobile.twitter.com/tahsinnet70/status/1121441109488615425>.